

ХИОНИТИ

племе от ирански произход, която е имало важна роля в историята на Бактрия и Трансоксания в късната античност.

“Encyclopædia Iranica”

автор: Волфгонг Феликс

<http://www.iranicaonline.org/articles/chionites-lat>

компютърен превод от англ. ез. и допълнения: Ж. Войников

ХИОНИТИ (лат. Chionitae, пехлеви Хуѓн / Hyon [вж Werner, с. 525-29;.. Bailey, 1930-32а, стр. 945]., авест. X'īiaona [Hyāona].), Племя от възможен ирански произход, което става известно в Бактрия и Трансоксания в късната античност. Първото споменаване на хионитите е в IV век от Амиан Марцелин римски войн и историк (16.9.4), който ги описва като участници във войната на персийския шах Шапур II (309 – 379 г.) с Източната Римска империя. Най-ранните съобщения за хионитите са също на Амиан Марцелин, който съобщава че през зимата на 356-57 г. Шапур II е бил принуден да воюва с хионити и еусени, които нападнали царството му от изток. Маркврат решава че етнонима “еусени” е сбъркан и го поправя на “кусени” – кушани (Markwart, Ēgānšahr, стр. 36. бел. 5) (Ж.В.: Смятам че Маркварт греша, тъй като в Табула Павтингерия – XI лист, на северозапад от бактрийците са поставени “*esseuones-scythae*” които са същите еусени за които пише А.М., и под *еусени* трябва да разбираме *аси* / *асиани* или *усуни* в кит. извори. По времето на Шапур II кушаните са под негова власт в най-източната персийска провинция – Кушаншахр, така че няма как кушаните да нападнат Персия!)

В 358 г., хионитите и геланите (смята се че това са гилианците от перс. провинция Гилян), са посочени като служещи в армията на пресийския шах (Амиан, 17.5.1), което показва, че той ги е победил и заставил да приемат васалство. Хионитите са един от четирите основни контингента в неговата армия (останалите са на албани [от Кавказка Албания, или Алуанк], гелани и саки) (Ж.В. съобщаването на геланите редом със саките, показва че тук може да имаме и изопачен запис на етнонима алани, на др. място А.М. го предава като “халани”), които участват в обсадата на крепостта Амида (дн. Диарбекир) през 359 г., по време на войната с римския император Констанций II (317 – 361 г.); Амиан 19.2 0,3;.. Gobl, II, стр. 287). Хионитите са отговорили за източната част на стената. Техният цар, Грумбат (Grumbates), загубила сина си в битката, и Амиан описва подробно неговото погребение чрез кремиране (19.1.7-19.2.1).

В авестийската традиция (Yts. 9.30-31, 19.87) племената “хиаона” (*X'īiaona*) се описват като врагове на Кави Виштаспа (*Vištāspa*), покровителя на Зороастър, но не е ясно, дали те са народа с “островърхи шлемове” (*uruui-xao 'a uruui.vərəθra*), които стават известни като “сака-тиграхауда” (*Sakā tigraxaudā*), “саките с островърхите шлемове” в Ахеменидите надписи, както предполага Франц Алтхайм (Franz Altheim, I, стр. 52-53). Но Амиан, ясно посочва саките като отделен народ от хионитите, също участвали в обсадата на Амида, обсада в която е участвал и самия

Амиан и е пряк свидетел на събитията (19.2.3). Практиката на кремация от друга страна е чужда на зороастрийската традиция.

В пехлевийските текстове, за народа хиони (Хуōн) се казва, че са врагове на шах Пероз (459 – 484 г.) в борбата му срещу ефталитите, през втората половина на V в. (Bailey, 1954 г., стр. 20; Klíma, стр. 119-20, 122-23). В “Бахман яшт” (*Bahman yašt*) (4,58; Anklesaria, стр. 34-35, 112) те са посочени, заедно с тюрките, хазарите (виж Bailey, 1943-46, стр. 1-2), и тибетците, сред народите, на които е предначертано да завладеят Иран (вж. Bundahišn [TD 2], стр. 216-17; Anklesaria, стр. 278-79; Bailey, 1954, с. 13-14). Тези народи са разделени на три големи групи: хионите и тюрките, са посочени като планински жители и обитатели на пустинята (вероятно в Кухистан (*Kūhestān*) отвъд Самарканд); а червените и белите хиони (съотв. *karmīr* и *spēd* Хуōн; Bailey, 1930-32a, стр. 945-53) са включени в третата група.

В други зороастрийски пехлевийски текстове белите хиони, са посочени между враговете на Виштасп (*Wištāsp*), но те са обречени на гибел, поради нечестия си (не приемат истинската зороастрийска вяра) (*Ayādgār ī jāmāspīg*, 96; Bailey, 1930-32b, стр. 585-86, 591). Белите хиони вероятно са идентични с “белите хуни” (*Leukoī Oúnnoi*) посочени от Прокопий през VI век (*Bellum Persicum* 1.3.1).

Харолд У. Бейли идентифицира “червените хиони” с византийските “*Kermichiónes*” или “*Ermēchíones*”, които също са споменати заедно с тюрките, във връзка с есхатологичните събития (от гр. ἔσχατος - „окончателен“, „последен“ + λόγος — „слово“, „знание“, т.е. текстове с апокалиптичен характер, за „края на света”) (*Bahman yašt* 6.6; Anklesaria, стр. 47-48, 117; за други цитати в партянската и средно-персийската литература, виж: Jamasp-Asana, стр. 1-18; *Dēnkard*, ed. Madan, стр. 643; cf. Bailey, 1954, стр. 15-16., за паралели от индийската литература: *śveta-hūṇa* или *sita-hūṇa* = бели хуни, *hala-hūṇa* = тъмни, или червени хуни). (Ж.В. Смятам че коренът на проблема достига до западните съседи на Древен Китай, определени като „бели” и „червени” (огнени) ди (варвари)

Въпросът за етническия произход на хионитите е много сложен, особено след като названията, в авест. *X'iaona*, пехлеви *Хуōн* и хуни / хионити (*Hun / Chionite*), са много близки, а въпросните народи обитават приблизително една и съща географска област. Хионитите всъщност представляват една от няколкото миграционни вълни в източната част на Иран през късната античност, въпреки че и това е въпрос на спорове. Роман Гиршман (*Roman Ghirshman*) разчита върху група то варварски монети, имитации на сасанидските, открити в източната част на Иран, названието *HIONO* (с. 9-21; срв. Hansen.: *OIONO*) и приписва тези монети на хионитите (срв. Alheim, ESP I, стр. 34; Haussig, 1953. , стр. 320; пак там, 1973, стр. 181; Werner, стр. 543-44). Той също предполага, че разчетената легенда от други подобни монети: *ĒPTLA ĒIONO* е доказателство, че ефталитите са били управляващия елит на хионитите, и съотв. ги свързва с белите хуни, като същевременно твърди, че те не са нито от тюрски, нито от монголски произход (с. 69-134, ESP. стр. 77, 115-17).

Алтхайм (Alheim) приема това определение на ефталитите, но ги смята, заедно с всички другите хунски народи, че трябва да бъдат от тюркски произход (I , стр. 45ff; Haussig, 1953, стр. 324-25; Werner, стр. 544); Въпреки че езикът на

монетните надписи изглежда ирански, той смята че езиковите интерпретации на имена и названия често са съмнителни (Gobl, II, стр. 6-7; Werner, стр. 538-41, 544.).

Алтхайм идентифицира ефталитите не само с хионитите но и с Сюнну (Hsiungnu), който според китайската писмена традиция, около 450 г., са господари на Согдиана, от три поколения, от което той заключава, че идването им е станало малко след 350 г., и че Шапур II, там е воювал с тях в 356-57 г. (I, стр. 35, II, стр. 258; Altheim и Stiehl, стр. 685f.). Карой Цегледи (Károly Czeglédy, 1954 г.) счита, че *хиони*, *хионити* и *сюнну* са едни и същи, но са били обединени от народа *уар / вар* (аварите), **Uar*, което в кит. източници се предава с йероглифа *Hua*) = което пък е идно от названията на ефталитите в тях. Той датира тези събития в периода 350 - 450 г., но в следващото си, по-подробно обсъждане на въпроса (1969), той отнася това събитие преди 350 г., и го локализира в района на Алтай. Освен това, той идентифицира жужаните (жуан-жуан) от китайските източници (Матюс / Mathews, бел. 3164) с **Uar / Хуѝн* и европейските авари, посочени в края на VI век във византийските извори като *уархонити / вархонити* (Ouarchōnītai) (Менандър Протектор [VI век, стр. 205 LL 25-27]) или *уар / вари* и *хуни* (Ouár, Ноῦπνοι) и (Khounni) (Геофилакт Simocatta [1-ва полов. на VII век], стр. 258 L 4, 259 л 10; за критичен анализ на тези хипотези, вижте Mohay).

Х. В. Хаусиг (H W. Haussig) предполага, че хуните, които нахлуват Согдиана в средата на IV век са същите хора, които са завладени Лоян, столицата на Западна Цзин, под ръководството на Лю Цон (Liu Cong) (Ts'ung) в 311 г. Той тълкува името уархонити, (Ouarchōnītai) като комбинация от **Uar / Hua* = ефталити и *Chōn* = хуни; според Геофилакт Симоката (стр. 258 L 4, 259 л 10; Haussig, 1953, стр. 283, 287) хуните са били господари на аварите, които са се заселили в същия регион (за последното изявление на Хаусиг и неговите възгледи, виж 1973 г., стр. 173-181, 190-91; Mohay, стр. 141 - 42). Връзката между Сюнну и хуни = Chōn се приема от някои според „Согдийските древни писма“ (вж. Werner, стр. 526). Хиясаки Миякава (Hiyasuki) Miyakawa и Арнулф Колауц (Arnulf Kollautz), позовавайки се на проучването на Г. Учида, твърдят, че Северните Сюнну завладели Согдиана в 280 г., след което нападнали и другия бряг на Окс (cols. 100-02), но не са предложили никаква документация в подкрепа на тази хипотеза.

Роберт Гьобл, наскоро използва разчитанията върху монети направени от Гиршман и доказва че трябва да се коригират, всички предходни разчитания. Той разтълкува проблематичната дума, написана с бактрийско писмо „*ALXONO*“ и я идентифицира с алхоните, които мигрират към Иран в края на IV век и нахлуват Индия в средата на V век (I, стр. 56-57, 70, 72, 218 -19, II, стр. 59-66, 149, 165, 237; Humbach, I, стр. 29-30, 55-57). Той също така е коригира четенето на „*ĒPTLA ĒIONO*“ на „*XIGGILO OXONO*“ и доказва, че това е известния цар на алхоните Кингила (Khingila) (около 430 – 490 г.; I, стр. 72.).

Той по този начин е елиминира основното свързване на ефталитите с хионитите и доказва, че няма нумизматични доказателства за последното. В съобщението на арменския историк Мовсес Хоренаци (2.89), че арменския цар Тиридат не успя да присъства на I Никейски събор през 325 г., защото се страхувал, от обединение на Шапур II с „царя на индиците и Източния Каган“, той смята че е особено важно доказателство в тази връзка. Гьобл (Gobl, II, стр. 296-98) предполага, че тези фигури са Чандрагупта I (320 – 335 г.), основател на Гуптската

империя в Индия, и неидентифициран лидер на племето, което е проникнало в Иран в началото на IV век, като по този начин предшества нашествията на хионитите и техните наследници.

Вероятно сред тези племена в района са били включени и хионитите, съдейки от факта, че Шапур II, се среща с тях, 30 години по-късно, в източната му кампания от 356-58 г., при която очевидно се е възползвал от разпадането на северната част на Кушанската империя (срв. Gobl, II, стр. 290). Ето защо, хионитите са пристигнали в средата на IV век, като съставляват една от номадските миграционни вълни, макар и вероятно не първата от Средна Азия към Иран през късната античност. Те са последвани последователно от кидаритите (около 371 г.), алхоните (около 400 г.), ефталитите (около 420 г.), и така наречените номади оставили монетите с надпис „Narki MLK” (още наречена групата „Незак”) (започващи приблизително от 460 г.; I, стр. 24-26, II, с. 89, 248-49, 322). Гьобл твърди, че общото наименование на Прокопий „Бели хуни” се отнася само до последните три от тези групи (II, с. 236 – 37, 245-46). Поради това изглежда ясно, че хионитите не могат да бъдат идентифицирани с всеки др. клон на по-късните хуни.

Последващата историята на хионитите е по-ясна. Те участват в армията Шапур II, при обсадата на Амида, а по-късно ги виждаме като „хуни” участвали в обсадата на Едеса през 360 или 361 г. (вж. св. Ефрем Сирийски цитиран от Brockelmann, стр. 391; Алгхайм (Altheim, II, стр. 3, I, 38), погрешно идентифицира на тези хора, като ефталити. Летописецът от XIII в., Бар Хебреус (3,159) отбелязва, че племето „кадиш” (Qadish), било заселено около Мосул, за да охранява сасанидската граница в Горната Месопотамия срещу Рим, и Византия по-късно, е принадлежало към хионите; Маркварт (Markwart, Ērānšahr, стр. 77-78) счита че та са идентични с племето кадиш, населявало района на Херат. (Ж.В.: Отях вероятно е останало названието на селището Кадес (Qades) в провинция Бадгиз, в Западен Афганистан, и Кидощ (Kidosht), известно и като Кайдаш (Kaidasht), Кейдаш (Keydasht), Кадаш (Kadāsh), в Източен Хорасан (Иран), намира сравнително близо до афганистанския Кадес). Теодор Ньоделке (Nöldeke), от друга страна смята, че само имената са идентични (вж. Altheim, II, стр. 268). Тези „кадиш” (Qadish) са изиграли важна роля през второто царуване на Кавад (498 – 531 г.); (Altheim, II, стр. 11-12).

Маркварт (Markwart, Ērānšahr, стр. 50-51 п. 5) свързва „ермехионите” (Ermēchīōnes) споменати от живелия през IX век, историк Теофан Изповедник, като идентични с аварите (239.20-21) и с „кермахионите” (Kermichīōnes) споменати в един пасаж от съименника му, Теофан Византиец (Müller, фраг IV, стр. 270), и ги определя като принадлежащи към западните тюрки. Бейли (Bailey, 1954, стр. 13.), от друга страна, счита, че те са идентичен с хионитите, макар Алтхайм да приема идентификацията на ермихионите с аварите (вж. I, стр. 26-27). Миякава и Колауц свързат кирмахионите, гр. *Kerrnichīōnes* = пехл. *karmīr Xūōn* (червени хиони) с далекоизточния (монголски) елемент на хуните (cols. 94-95).

В не много ясен пасаж от хрониката на Псевдо Йешу Стилит (V - VI век) се посочва, че Пероз е трябвало да воюва с „*kuwnu*” (Chronicle, гл. 9), термин, който Алтхайм тълкува в смисъл, *хуни*, *хиони* (I, стр. 53);. Но това тълкуване е съмнително, и още през 1882 г. Уилям Райт (William Wright) го разчете като „*kšwnu*” = Кушаните (Altheim, II, стр. 7). Също толкова неясно е препращането от

Псевдо Мовсес Хоренаци (т.е. Аниния Ширакаци) към *валхоните* (География „Ашхарацуц“ 1,34; Markwart, *Ērānšahr*, стр. 14.1, стр.14.6), посочени заедно с ефталитите и алхоните като обитаващи бреговете на р. Димос (Dymos), едно от разклоненията при делтата на Яксарат (днес Сърдаря) в Согдиана, но вероятно трябва да се разбират като изопачен запис на *вархонити* / *уархонити* (Ouarchōnītai) (срв. Humbach, стр. 29.).

Чак до 790 г., хионитите се споменават сред подчинените християни на „мафрияна“ (marhrian), църковен сан озн. заместник на яковитския сирийски патриарх, отговарящ за източните предели на църковния диоцез. (Бар Хебреус 1,327; Altheim, II, стр. 273).

Използвана литература:

- F. Altheim, *Geschichte der Hunnen*, 4 vols., Berlin, 1959-62.
 Idem and R. Stiehl, *Geschichte Mittelasiens im Altertum*, Berlin, 1970.
 B. T. Anklesaria, *Zand-ī Vohūman yasn and Two Pahlavi Fragments*, Bombay, 1957.
 H. W. Bailey, “Iranian Studies,” *BSOS* 6, 1930-32a, pp. 945-55.
 Idem, “To the Žamasp Namak II,” *BSOS* 6, 1930-32b, pp. 581-600.
 Idem, “Iranica,” *BSOS* 11, 1943-46, pp. 1-5.
 Idem, “Hārahūra,” in J. Schubert and U. Schneider, eds., *Asiatica. Festschrift Friedrich Weller*, Leipzig, 1954, pp. 12-21.
 Gregory Bar Hebraeus, *Chronicon Ecclesiasticum . . .*, ed. J. B. Abbeloos and T. J. Lamy, 3 vols., Louvain, 1872-77.
 C. Brockelmann, *Syrische Grammatik mit Paradigmen, Literatur, Chrestomathie and Glossar*, 6th ed., *Porta Linguarum Orientalium* 5, Leipzig, 1951.
The Chronicle of Joshua the Stylite, ed. and tr. W. Wright, Cambridge, 1882.
 K. Czeglédy, “Heftaliták, hunok, avarok, onogurok” (Hephthalites, Huns, Avars, Onogurs), *Magyar Nyelv* 50, 1954, pp. 142-51; repr. as *IV-IX. Századi nepmozgalmak a steppén*, Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványok (Monographs of the Hungarian linguistic society) 84, 1954.
 Idem, *Nomád népek vándorlása napkelettől napayugatig* (On the migrations of the steppe peoples), *Körösi Csoma kiskönyvtár* 8, Budapest, 1969.
 R. Ghirshman, *Les Chionites-Hephthalites*, Cairo, 1948.
 R. Göbl, *Dokumente zur Geschichte der iranischen Hunnen in Baktrien and Indien*, 4 vols., Wiesbaden, 1967.
 O. Hansen, “Die Berliner Hephthalitenfragmente,” in F. Altheim, ed., *Aus Spätantike and Christentum*, Tübingen, 1951, pp. 81-84.
 H. W. Haussig, “Theophylakts Exkurs über die skythischen Völker,” *Byzantion* 23, 1953, pp. 275-462.
 Idem, “Zur Lösung der Awarenfrage,” *Byzantinoslavica* 34, 1973, pp. 173-92.
 H. Humbach, *Baktrische Sprachdenkmäler*, 2 vols., Wiesbaden, 1966-67.
 O. Klíma, *Mazdak. Geschichte einer sozialen Bewegung im sassanidischen Persien*, Prague, 1957.
 R. H. Mathews, *Mathews' Chinese-English Dictionary*, rev. ed., Cambridge, Mass. [1943].

Menander Protector, *Excerpta de Legationibus*, ed. C. de Boor, Berlin, 1903.

H. Miyakawa and A. Kollautz, "Abdelai," in *Reallexikon der Byzantinistik*, series A/I, Amsterdam, 1968, cols. 88-126.

A. Mohay, "Priskos' Fragment über die Wanderungen der Steppenvölker (Übersicht über die neueren Forschungen)," in J. Harmatta, ed., *Studies in the Sources on the History of Pre-Islamic Central Asia*, Budapest, 1979, pp. 129-44.

T. Nöldeke, "Über iranische Ortsnamen auf *kert* und andere Endungen," *ZDMG* 33, 1879, 157-63.

Theophylactus Simocatta, *Historiae*, ed. C. de Boor, Leipzig, 1877.

R. Warner, "Das früheste Auftreten des Hunnennamens. Yüe-či und Hephthaliten," *Jahrbuch für die Geschichte Osteuropas* 15, 1967, pp. 487-558.

(Wolfgang Felix) Originally Published: December 15, 1991 Last Updated: October 18, 2011 This article is available in print. Vol. V, Fasc. 5, pp. 485-487